

Indiánskou stopou aneb Názvy obratlovců přejaté z jazyků původních obyvatel Ameriky 1.

Amerika leží sice až za oceánem, ale přece je nám mnoho tamních živočichů důvěrně známých. Snad v každé zoo najdeme lamu, některý druh jihoamerických opic, papoušky ary, terárium s leguánem nebo akvárium s piraněmi. Možná právě u vás doma žije osmák degu, čivava, činčila nebo akara a při procházce okolo řeky jste už mohli potkat ondatru či nutrii. Jmenované živočichy spojuje jejich americký původ, ale také názvy připomínající exotiku amazonské džungle nebo texaské prerie. Málokdo si ale uvědomuje, že české názvosloví obratlovců zahrnuje bezmála 90 rodových a druhových jmen přejatých z jazyků amerických indiánů, mnohá další se používala v minulosti.

První evropští cestovatelé, kteří objevovali v 16. stol. Nový svět, zde nacházeli neznámé živočichy. Někteří z nich, jako harpyje pralesní (*Harpia harpyja*) a bazilišci (*Basiliscus* sp.), dostali jména bytostí z antické mytologie (blíže seriál v Živě 2014, 1–6), častěji však byly názvy přejímány z jazyků původních obyvatel, a to do portugalštiny, španělštiny, později angličtiny a francouzštiny, případně holandštiny, jimiž hovořili dobyvatelé a průzkumníci Nového světa. Zejména prostřednictvím španělštiny záhy pronikly domorodé názvy do dalších jazyků. Pozadu nezůstaly ani České země, jimž vláda Habsburků zajistila rodové spojení se Španělskem, vedoucí mocností v první fázi koloniálních výbojů. Již r. 1506 vyšel v českém překladu cestopis Ameriga Vespucciho a zanedlouho následovala další díla, jako je český překlad zprávy francouzského misionáře Jeana de Léry o cestě do Brazílie z r. 1581, obsahující i popisy četných živočichů a jejich názvy v indiánském jazyce tupí, který Léry ovládal.

Odhaduje se, že v době Kolumbovy první plavby r. 1492 se mezi Aljaškou a Ohňovou zemí mluvilo asi 2 000 indiánskými jazyky. Třetina z nich nepřežila pět staletí

evropské kolonizace, zbylé jsou většinou vážně ohroženy. Mimo aktuální nebezpečí zůstává pouhých 30 jazyků, majících více než 100 tisíc mluvčích. Tragický osud indiánů, vymírajících na zavlečené choroby, vybitých a vyháněných kolonizátory, je jedním z důvodů, proč si přejímky z původních jazyků Ameriky v české slovní zásobě zaslouží naši pozornost a úctu.

Následující stránky jsou věnovány rozboru českých a vědeckých názvů obratlovců přejatých z jazyků původních obyvatel Ameriky, s výjimkou jmen odvozených z místopisných toponym domorodého původu typu mississippský, andský, kanadský. Pátání nám přináší svědectví o důvěrné znalosti zvířat, přímočarém myšlení, nápaditosti i smyslu pro humor indiánů. Věřím, že umožní čtenářům vidět tyto názvy živočichů v jiném světle, nejen jako exotickou kuriozitu.

Savci – od vačice po opice

Vačnaté savce (Metatheria) najdeme převážně v Jižní a Střední Americe, kde jich žije na 110 druhů, téměř třetina celkového počtu recentních amerických a australských vačnatců. Na sever od Mexika (až po jižní Kanadu) pronikla pouze vačice virginská

(*Didelphis virginianus*), patřící k největším americkým vačnatcům, ale také k prvním, které spatřila Bledá tvář, konkrétně kapitán John Smith. Tomu se s pomocí Pocahontas podařilo nejen přežít v zajetí Powhatanů, ale naučil se i základy jejich jazyka. Ve své Pravdivé zprávě o příhodách, zaznamenaných tak, jak se udály ve Virginii, zmiňuje i zvíře opassom velikosti kočky s krysím ocasem a prasečím rypákem – vcelku výstižný popis vačice. Powhatanština sice již neexistuje, ale příbuzné algonkinské jazyky ještě užívají kanadští Kríové a Odžibvejové. Vačici nazývají waposoum, což stejně jako powhatanské opassom znamená bílý pesík a naráží na bělavé zbarvení hlavy vačice, která je tvarově podobná psí.

V českém i vědeckém názvosloví ale patří jméno opossum jižněji žijícím druhům, s nimiž se John Smith setkat nemohl. Český název vačice opossum se používá u jiho- a středoamerického druhu *Didelphis marsupialis*, zatímco vědecké jméno *Philander* (původně *Didelphis*) *opossum* dal sám Carl Linné vačici čtyřoké (obr. 1) s bílými skvrnami nad očima, vyskytující se od východního Mexika po severní Argentinu. Obdobný původ má slovo possum používané pod anglickým jazykovým vlivem pro australské stromové vačnatce z čeledi possumovití (Pseudocheiridae), kteří připomínají americké vačice (Didelphidae) vzhledem i způsobem života, ačkoli jim nejsou příbuzní.

Název japok, užíváný dříve pro vačici vydří (*Chironectes minimus*), je odvozen od jména řeky Oyapok na hranicích Francouzské Guyany a Brazílie a pochází z karibských jazyků. Právě z ústí této řeky získal r. 1780 německý anatom Eberhard August Zimmermann kožušinu černobílého vodního zvířete. Podle ní zveřejnil popis nového druhu vydry *Lutra minima*. Adaptace této vačice na vodní prostředí vědce natolik zmátla, že se na Zimmermannův omyl přišlo až po 30 letech, kdy Johannes Illiger prostudoval kostru japoka a přeřadil zvíře mezi vačice.

Kolokolo v češtině patří vačnatci *Dromiciops gliroides*, resp. rodu *Dromiciops* zahrnujícímu v současnosti tři popsané zástupce řádu Microbiotheria, jenž spojuje znaky vývojových linií amerických

1 Vačice čtyřoká (*Philander opossum*) v Zoologické a botanické zahradě v Plzni. Foto M. Sloviak

2 Mravenecník čtyřprstý (*Tamandua tetradactyla*), Brazílie, Mato Grosso. Foto Z. Hašek

i australských vačnatců. Chilští indiáni kmene Mapučé se tohoto tvora bojí. Ztožňují ho s mytickým poslem špatných zpráv Colo Colo (viz také Živa 2018, 1: 52–56) popisovaným jako opeřená myš, zlý had měnící se v hlodavce, nebo chlupatá ještěrka s myší hlavou, která může sát sliny spícím lidem, čímž postižení fyzicky i duševně chátrají. Pokud Mapučové na ostrově Chiloe spatří u domu kokkola, je to důvod k přivolání šamanky nebo i ke stěhování. Vzhledem k plachosti těchto vačnatců, vázaných na porosty bambusu, se to ale nestává často. Stejným výrazem Colo Colo Mapučové nazývají kočku pampovou, což odráží vědecký název *Leopardus* (dříve *Oncifelis*) *colocolo*. Toto jméno měl i náčelník Colocolo (1510–65), jenž po smrti svých předchůdců Lautara a Caupolicána vedl Mapuče do boje proti Španělům. V souvislosti s kočkovou pampovou i s odvážnými mapučskými jezdci si můžeme objasnit původ slova pampa, jež se objevuje v druhovém názvu mnoha savců i ptáků z Argentiny a Chile (např. jelenec nebo nandu pampový). Jeho původ je prozaický, pochází z kečujského bamba, tj. pole, v případě vysokohorských Kečuů nejčastěji kukuřičné nebo bramborové.

Ačkoli je řád chudozubých (*Xenarthra*) omezen na Ameriku, jen málo jeho příslušníků „zdědilo“ domorodá jména. Jde o tak bizarní tvory, že evropským učencům zjevně stálo za to vytvořit jim přílehlavá jména v národních jazycích. Pouze vědecký název mravenečníků rodu *Tamandua* pochází z tupíjštiny, již zaniklého jazyka indiánů z pobřeží Brazílie. Tamudeu bylo označení mravenečníka velké (*Myrmecophaga tridactyla*) a také m. čtyřprstého (*Tamandua tetradactyla*, obr. 2), složené ze slov taa (mravenec, termít) a mundeu (chytat do pastí). Vlastně sémanticky totéž co mravenečník nebo anglicky anteater.

Na pásovice se v Jižní Americe doptáte pod názvem tatú, užívaným v tupíjštině i v příbuzném, dosud živém jazyce guaraní z Paraguaye a přilehlého okolí. Ve vědeckém názvosloví se však neuplatnil. Zmínit ale můžeme druhové jméno pásovice kulovitého (*Tolypeutes matacus*, obr. 3), uváděného i jako poddruh pásovice třípásého (*T. tricinctus*). Odkazuje na indiánský kmen Matakó, jenž obývá, stejně jako tento druh pásovice, oblast Gran Chaco na pomezí Bolívie a Paraguaye. Název matakó patřil i mezi stará synonyma pásovice třípásého v české literatuře.

Budete-li v Brazílii hledat lenochody, můžete zvolit jak portugalské jméno preguica, doplněné o příslušný počet prstů, nebo pěkně znějící slova ai a unau, z nichž druhé přezívá i v angličtině jako alternativní název lenochoda dvouprstého (*Choloepus didactylus*). Před sto lety se oba názvy uplatnily také v češtině, včetně překladů Brehmova Života zvířat nebo cestopisů Alberta V. Friče a Enriqua S. Vráze. Jsou tupíjského původu, přičemž una'u či yna'y označuje lenochoda dvouprstého, zatímco ai je částí tupíjského a'ipi'xuna (pomalý a tmavý), jména lenochoda černopásého (*Bradypus torquatus*). Tříprstí a dvouprstí lenochodi reprezentují dvě evoluční linie a vědci je řadí do samostatných čeledí (Bradypodidae a Megalonychidae). Obě skupiny nezaměňují ani indiáni, mimo jiné proto, že tříprsté druhy nemají chutné maso.

Primáty amazonští indiáni využívají jako domácí mazlíčky až po konzumaci masa. Vzhled rozněných opic připomínající lidské tělo vynesl četným kmenům podezření z kanibalismu, ve skutečnosti omezeného pouze na několik tupíjských a karibských etnik. O opice měli zájem rovněž Evropané, kupovali je od indiánů a vyváželi. I z tohoto důvodu řadě neotropických primátů zůstal původní název.

V 17. a 18. stol. se na evropských panovníckých dvorech stal módou chov drobných kosmanovitých opic (*Callitrichinae*), zvaných tehdy saguín, marmoset nebo tamarin. První název má původ ve slově sagui, jímž Tupiové nazývali kosmany rodů *Callithrix* a *Cebuella*. Vědecké názvosloví si ho však vybralo pro příbuzné tamaríny rodu *Saguinus*. Pod vlivem angličtiny název později pronikl upraveně do češtiny pro rod větších, tmavě zbarvených sakiů, nyní chvostanů (*Pithecia*). Slovo marmoset je francouzské, s významem trpaslík či malý klaun, a byl jím označován tamarin pinčí (*S. oedipus*), v němčině pro svou bílou křtici srovnávaný s vizáží hudebního skladatele Ference Liszta – Lisztaffe (Lisztova opice). Španělům křtice tamarína připomínala spíš kuchařskou čepici a dali mu jméno pinché – kuchtík, snad ovlivněni zvukomalebným bichichi, jak tuto opičku podle jejího cvrlikání nazývají kolumbijští indiáni Kágaba (Kogi). Český název tedy nesouvisí s opičím, maltézským, stálovým ani žádným jiným pinčem. Název tamarin pochází z tupíjštiny, jde o francouzskou výslovností pozměněné slovo cáimiri, kdy cái značí malpa, mbiri nebo

3 Pásovec kulovitý (*Tolypeutes matacus*), Zoo Plzeň. Foto M. Sloviak

4 Noční opice mirikina Azarova bolivijská (*Aotus azarae boliviensis*) v plzeňské zoologické zahradě. Foto M. Sloviak

5 Jaguár paraguayský (*Panthera onca palustris*), Brazílie, Pantanal.

Foto Z. Hašek

6 Aztécký válečník v jaguáří masce podle kodexu z počátku 16. stol.

7 Maikong (*Cerdocyon thous*), Brazílie, Mato Grosso do Sul. Foto Z. Hašek

8 Trůn mayských vládců města Chichén Itzá z 10. stol. zpodobňuje jaguára.

9 Aztécký pes techichi, předchůdce čivavy. Kultura Colima z 9. stol.

miri malý. Háček je v tom, že jím Tupiové označovali jiný rod opic, a to malpám blízké příbuzné kotuly, nesoucí si toto jméno dosud ve vědeckém názvu *Saimiri*. Tupíjské miri (malý) nesouvisí ani s názvem nočních jihoamerických opic mirikin (*Aotus*, obr. 4), ačkoli i ten je tupíjský, v původní podobě muri'kinha – človíček, který se houπά sem a tam. V češtině a španělštině se tak označují zástupci rodu *Aotus*, ve francouzštině je miriquine lívček zlatý (*Leontopithecus rosalia*) a anglicky muriqui je daleko větší chápan pavoučí (*Brachyteles arachnoides*), jenž ale sémantice původního názvu vyhovuje pro svůj způsob pohybu snad nejlépe.

K nejpodivnějším neotropickým primátům patří „plešatí“ zástupci rodu uakari (*Cacajao*). Český i vědecký název pochází z indiánských jazyků. Uakari vychází z tupíjského acari, což je uakari šarlatolící (*C. calvus*). Paracari – černý acari – byl chvostan bělolící (*Pithecia pithecia*). Název *Cacajao* má původ v jazyce baré z aravacké jazykové rodiny, jímž se hovoří na severozápadě Brazílie. Jeho původní podoba zní kakáhu a označuje uakari černo-hlavého (*C. melanocephalus*), jehož hlasový projev tak věrně vyjadřuje. Na rozdíl od spletité etymologie saguina a mirikiny je tady výklad jednoznačný. Uakari černo-hlavého uvedl do vědy v r. 1812 sám Alexander von Humboldt (původně jako *Simia melanocephalus*).

Savci – šelmy

Domácí psy chovali všichni původní obyvatelé Ameriky, není však jisté, zda je předkové indiánů přivedli z Asie, nebo zda byl vlk domestikován nezávisle ve Starém i Novém světě. V arktické oblasti slouží psi hlavně k tahu saní, ale indiáni je vy-

užívali jako pomocníky při lovu, k tahání jednoduchých smyků, nošení nákladů, ale také pro maso. Prerijní indiáni, Apačové, nebo mexičtí Aztékové jedli psí maso jako pochoutku či rituální pokrm, naproti tomu Jaghanové z Ohňové země by se uchýlili v době hladu spíše ke kanibalismu než k pojidání psů. Z řady lokálních amerických plemen však uznaly mezinárodní kynologické organizace jen nemnohé a ještě méně jich doznalo většího rozšíření. Ze psů arktické oblasti je populární aljašský malamut, jehož název se vztahuje k inuitskému kmeni Malimiutun od řeky Kobuk. Tamní chov silných saňových psů proslul u sousedních etnik i mezi bílými zlatokopy, kteří saňové psy začali chovat již v 19. stol. Štíhlejší sibiřský husky byl vyšlechtěn ze psů sibiřských Čukčů, jeho pojmenování ale vzniklo zkrácením z huiskymo, což není nic jiného než výslovnost slova eskymo, původně ayachkimēw – ten, který dělá sněžnice, jak labradorští indiáni kmeny Naskapi nazvali sousední Inuity. Dříve uváděný výklad ze slova askamiciw (on to jí syrové) není správný – tak totiž Odžibvejové posměšně nazvali své příbuzné, rybáře Mikmaky z Nového Skotska. V souvislosti s Inuity užíván nebyl.

Pro chov ve městě se lépe hodí menší psi, třeba ten vůbec nejmenší – čivava, pojmenovaná podle státu Chihuahua v severním Mexiku. Odtud byli první psíci po r. 1865 dovezeni do Spojených států ame-

rických a poté do Evropy. Název této oblasti pochází z jazyka Aztéků nahuatlu a znamená místo soutoku řek Rio Grande a Conchos. Aztékové toto plemeno označovali techichi – malý pes, a doklady o jeho chovu pocházejí již z 9. stol., kdy Toltékové při úmrtí pána obětovali psa a oba společně pohřbili. Hroby kultury Colima ze západu Mexika dokládají méně krutou praxi nahrazující živé zvíře hliněnými soškami (obr. 9). Později, v době Aztéků, býval posmrtným strážcem xoloitzcuintli, mexický naháč (obr. 12). I jeho jméno po-

chází z nahuatlu a znamená Xolotlův hlídací pes. Bůh Xolotl byl Aztéky uctíván jako ochránce dvojčat, hráčů míčových her a průvodce zemřelých při cestě na Onen svět. Někdy byl zobrazován v psí podobě. V jednom mýtu Xolotl bohu Quetzalcóatlovi (Opeřenému hadovi) pomáhá stvořit člověka a poté sám ze stříbra a lidské kosti stvoří psa, jehož úkolem je člověka chránit a provázet během života i po smrti. Stříbro je narážkou na zbarvení mexického naháče.

Z nahuatlu odvozuje původ i název jiné psovitě šelmy, kojota (*Canis latrans*), jehož jméno coyōtl zůstalo ve většině evropských jazyků téměř nezměněno (obr. 10). Pro Aztéky i severoamerické indiány představoval kojot symbol chytrosti a odvahy, v příbězích se z něho stal drzý a škodolibý šibal. Navahové a kalifornské kmeny mu připisují důležitou, byť ambivalentní roli při vzniku světa a lidstva – naučil lidi mnoha dovednostem, daroval jim oheň, ale zároveň vpustil do světa smrt, svár a hněv. V aztécké kultuře byl bůh Huehuecōyotl (Starý kojot) vynálezcem hudby a vládce města Texcoco Nezahualcōyotl (Rychle běžící kojot, 1402–72), proslul jako válečník, mecenáš umění, filozof a básník.

Nejasnosti provázejí původ jména jiné šelmy, jihoamerického maikonga (*Cerdocyon thous*, obr. 7). Maikong znamená v karibských jazycích Guyany a východní Venezuely lesní pes, totéž co chien de bois, jak mu říkají osadníci ve Francouzské

Guyaně. Nicméně Robert H. Schomburgk psal o karibských indiánech, kteří v letech 1841–44, v době jeho expedice do Guyany, znali pod názvem maikong lasicovitou šelmu hyrare (*Eira barbara*) a chovali ji ve svých chýších. Chien de bois je doloženo pro hyrare např. v 18. stol. na Trinidadu, kde se maikongové ani jiné divoké psovité šelmy nevyskytovali.

Původně výhradně americkou čeledí jsou medvídkovití (*Procyonidae*). Nejznámější zástupce mýval (rod *Procyon*) má název ryze český, obrozenecký, z pera Jana Svatopluka Presla. Do češtiny nepřímou proniklo i jeho anglické jméno racoon, hovorově coon. I u nás se občas chová coonhound, pes vyšlechtěný v USA k lovu mývalů, častěji je k vidění mainská mývalí kočka neboli maine coon, tedy plemeno kočky mývalovi podobné barvou a tvarem ocasu. Náš známý John Smith popsal mývala jako arougunc, což je přepis powhatanského arahogun – ten, který šmátrá rukama. Této vlastnosti mývala si všimli také Aztékové, což dokládá pojmenování mapachitli, ma (ruka), pachitli (bere, zvedá), doslova ruka, která bere, z toho španělské mapache – mýval. Pověstné omývání věcí je důsledek šmátrání a žmolání potravy i jiných předmětů v mělké vodě, kde se mývalové rádi pohybují.

K medvídkovitým patří také nosálové (*Nasua*), dříve i česky (koati) a dosud anglicky coati. Toto znelé slovo má původ v jazyce guaraní z Paraguaye, kde kua znamená bederní pás, tradiční oděv mužů, a tí nos. Vidíme-li spícího nosála stočeného do klubíčka s čenicem v oblasti genitálií, je smysl pojmenování zřejmý. Nosál má v mytologii Guaraniů pověst šibala a taškáře, stejně jako u severoamerických indiánů kojot, u příbuzného, donedávna kanibalského kmene Aché toto zvíře vypovázá duše zemřelých na Onen svět.

Třetí zajímavý zástupce medvídkovitých je kynkažu (*Potos flavus*). České i vědecké rodové jméno dostal omylem. Zatímco vědecký název ukazuje na značnou podobu s africkou poloopicí poto (*Perodicticus*), český název má spletitý původ. Roku 1778 uvedl osvěcenský přírodovědec Georges L. L. Buffon tuto šelmu jako quincajou – francouzskou transkripci odžibvejského kwingwaage – rosomák. Mírumilovný, převážně býložravý stromový kynkažu z tropické Ameriky rosomáka však moc nepřipomíná. Při pohledu na nepřesné rytiny z 18. stol. se už záměně tolik divit nelze. Buffon i jeho současníci nejčastěji pracovali s informacemi z druhé ruky, neměli k dispozici živé exempláře a mnohdy ani odpovídající preparáty, nemůžeme proto jejich omyly posuzovat tak přísně. Způsobem života i vzhledem se kynkažovi podobá olingo (*Bassaricyon*), nemá však chápavý ocas. Jméno olingo pochází z mayských jazyků, konkrétně od Kičeů (Quiché, K'iche'), guatemalských potomků mayské civilizace.

Ze zajímavých názvů severoamerických medvědů – baribal, grizzly a kodiak – si nese domorodý původ jen poslední, označující největší poddruh medvěda hnědého (*Ursus arctos middendorffi*) a odvozený od ostrova Kodiak u pobřeží Aljašky. Ostrovu dali jméno Alutiiqové (tichomořští Eskymáci), říkali mu Qikertaq (velký ostrov), což

10

11

12

10 Aztécká péřová mozaika z 15. stol. zobrazující kojota

11 Ocelotl – aztécký ocelot i jaguár

12 Aztécký xoloitzcuintli – mexický naháč v Obecné historii věcí království Nové Španělsko z 16. stol. Snímky, není-li uvedeno jinak, převzaty v souladu s podmínkami využití, citace zdrojů uvádíme v použité literatuře na webu Živy.

r. 1763 ruský dobyvatel Stěpan T. Glotov zapsal jako Kadjak. Medvědovi však Alutiiqové říkají taquka-aq (velký medvěd).

V jazyce kmene Abenaki z Nové Anglie najdeme slovo segonku – ten, který vystřikuje. Ano, je to skunk (čeledí Mephitidae) používající při obraně sekret pachových žláz. Podobný název – scangaresse, zapsaný francouzskými misionáři v 18. stol., dali skunkovi Huroni a mohl ovlivnit výsledné jméno v evropských jazycích. Odžibvejové z oblasti Velkých jezer a Miamiové z dnešního Illinois, stejně jako Abenakiové hovořící jazyky z algonkinské skupiny, říkají skunkovi žigaag nebo šikaakwa – močící liška, což přičiněním francouzských osadníků stálo při vzniku názvu Chicago. Místní patrioti oponují, že název města znamená porost divoké cibule, ale to na věci nic nemění, protože Odžibvejové nazývají divoké cibuloviny i ostře páchnoucí, avšak léčivou áronovitou rostlinu skunkovku páchnoucí (*Symplocarpus foetidus*) skuncí býlí. Vědecký název skunků rodu *Mephitis* zase vychází ze jména římské bohyně latrín. Zato skunkové rodu *Cone-*

patus ze Střední a Jižní Ameriky mají jméno přejaté z nahuatlu, kde se skunk označuje coneapatl.

Již jsme se zmínili o lasicovité šelmě hyrare, známé dříve jako tayra. Oba tyto názvy i vědecké pojmenování *Eira* mají společný původ v guaraníjském názvu zvířete eirara či teirara, případně tupíjském i'ra. Guaraníjské eiru, dialekticky teiru, je včela, guaraníjské eiraté med a tupíjské i'ra rovněž med, -ara je v obou jazycích činitelská přípona, dostáváme tedy význam ten, který se zabývá medem. Med je pro všežravou hyrare stejně žádanou pochoutkou jako pro afrického nebo indického medojeda (*Mellivora capensis*) i četné druhy medvědů, jejichž české názvy představují zajímavou sémantickou paralelu. Název tayra pronikl do češtiny přes angličtinu, jméno hyrare přes francouzštinu, v níž se počáteční h nevyslovuje. I tento příklad ukazuje, že jazyky tupí a guaraní si jsou blíže příbuzné.

Slovní zásoba obou těchto jazyků obsahuje slovo yaguara – šelma, obzvláště kočkovitá. Tupíové tak v 16. stol. říkali i psům typu bordeauxské dogy, které konkvistadoři zneužívali proti indiánům. Původ pojmenování jaguára (*Panthera onca*, obr. 5) je nasnadě. Pro rozlišení druhů šelem si Tupíové a Guaraníové pomáhají příponami, v případě jaguára -eté (závažný, pravý), yagareté, nebo naopak -rundi (podobný něčemu, nepravý) i malé kočky jaguarundi (*Puma*, dříve *Herpailurus yaguaroundi*). Větší puma (*Puma concolor*) se nazývá yaguarapitá, kdy pitá značí červený, s odkazem na jednobarevnou zrzavou srst, podobně jako vědecké druhové jméno *concolor*. Zbývá ještě ocelot velký (*Leopardus pardalis*) – yaguatiriká. Sloveso tiriká znamená utéct, tedy plachá šelma, která uteče. Malé skvrnitě kočky (margay – *L. wiedii* aj.) se tupíjsky označují mbarakaja (skvrnitá kočka). Totéž slovo se v guaraníjštině užívá pro kočku domácí.

Již byla řeč o pumě, jejíž kečujský název může znamenat i slovo mocný. Puma byla spolu s kondorem symbolickým zvířetem říše Inků a půdorys hlavního města Cuzco měl připomínat její siluetu, kde hlavou byla citadela Sacsayhuamán a srdcem chrám Slunce Coricancha. Starší název kuguár, známý i z románů Karla Maye a dosud jako cougar v angličtině, je tupíjský. Jak je to možné, když jsme si řekli, že Tupíové pumu nazývali yaguarapitá? Vysvětlení je nečekané. Zdrojem je tupíjské cucua'ra – má barvu jako jelen, což patrně řekl indiánský průvodce některému evropskému cestovateli.

Už jsme zmínili ocelota, v nahuatlu očelōtl (obr. 11), což může znamenat ocelota i jaguára. Hojnější ocelot žil v Aztécké říši zřejmě i v zemědělské krajině a jeho název tlalōcelōtl odkazuje na slovo tlal (kukuřičné pole). U jaguára yohualcelotl znamená yohualli – noc a poukazuje na noční aktivitu i vazby ke dvěma aztéckým božstvům. Jsou jimi bůh osmé hodiny po setmění, jeskyní, ozvěn a zemětřesení Tepeyōlotl (Srdce hor) a mocné božstvo nočního nebe, magie, severu a temnoty Tezcatlipoca – Zakouřený obsidiánové zrcadlo.

Příště se budeme věnovat hlodavcům a kopytníkům.

Použitá literatura uvedena na webu Živy.